

CULEMBORGSE 'VOETNOTEN'

Anderhalve eeuw Concordia

Over schutters, blazers en tamboers

FOTO OMSLAG
*Concordia in 1923 bij de muziektent op de hoek
van de Waldeck-Pyrmontdreef en Elisabethdreef.
(Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)*

Inleiding

BIJNA ELKE plaats in Nederland beschikt wel over een harmonie- of fanfareorkest. Culemborg heeft er zelfs twee. Over één ervan, het ‘Koninklijk Stedelijk Muziekkorps Concordia’, gaat deze Voetnoot.

In het archief van de vereniging bevindt zich het jubileumboekje uit 1933, uitgegeven ter ere van het 25-jarig bestaan. In 1949 werd echter uitgebreid het 80-jarig bestaan van ‘Schutterij en Stedelijk Muziekkorps Concordia’ gevierd, in 1994 het 125-jarig jubileum en in 2019 vierde Concordia haar 150-jarig bestaan. De vereniging lijkt dus ergens tussen 1933 en 1949 maar liefst 39 jaar ouder geworden te zijn! Hoe dat zit, komt verderop aan de orde.

Voorts zullen we in deze Voetnoot gaan kijken hoe het orkest zich ontwikkelde gedurende de afgelopen anderhalve eeuw.

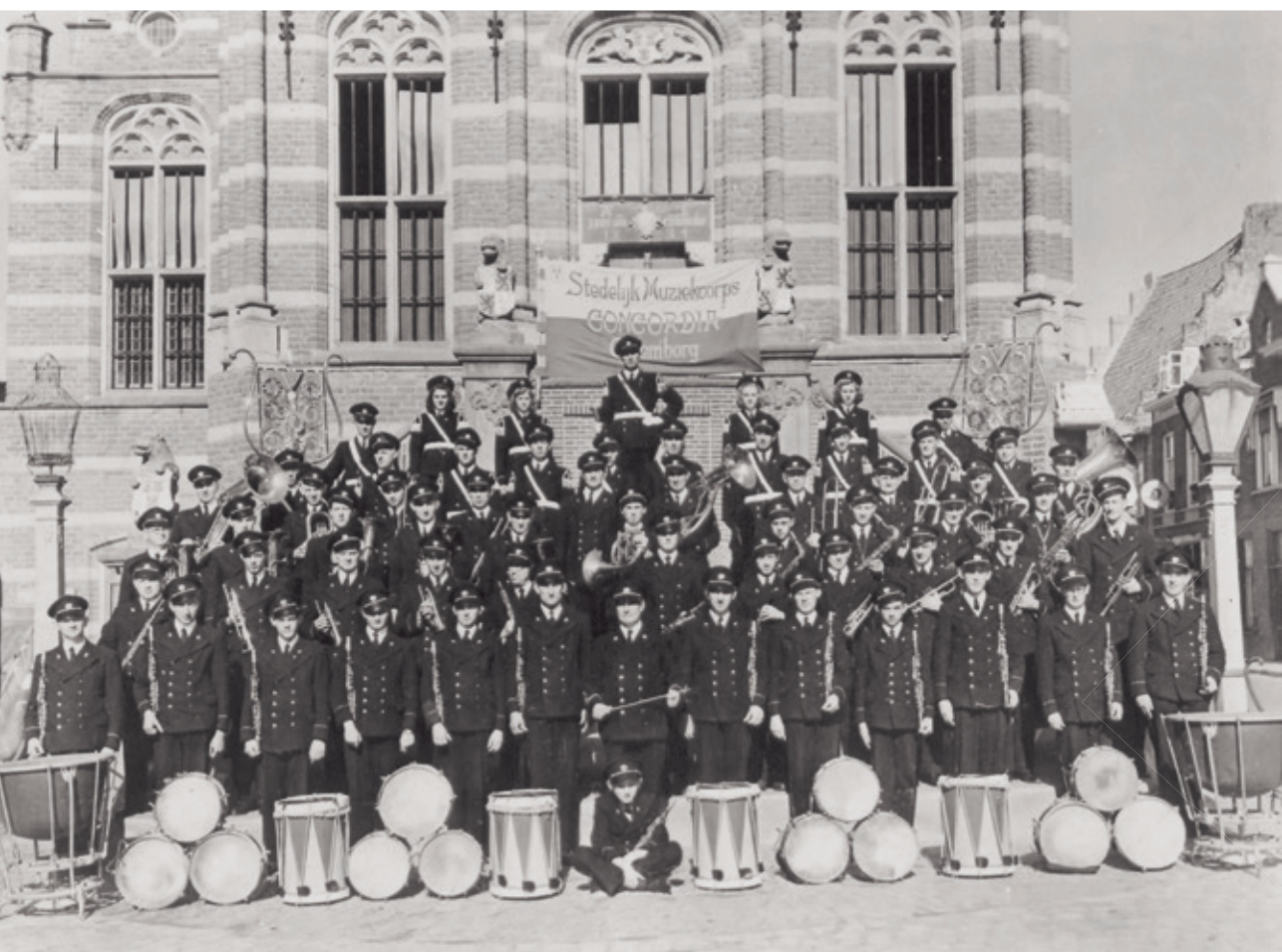
BEN HOLTKAMP
mei 2020

De titelpagina van het gedenkboek Concordia 25 jaar, 1908-1933. (archief Concordia)

In 1994 verscheen deze uitgave ter ere van het 125-jarig bestaan. (archief Concordia)

Vol trots poseert het muziekkorps in 1949 voor het Culemborgse stadhuis. In het midden (met dirigerestok) dirigent Dirk Wisman, die Concordia leidde van 1923 tot 1963. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

Harmonie, fanfare en brassband

Het is wellicht zinnig om iets dieper in te gaan op het begrip *harmonie-orkest*. Een harmonieorkest maakt deel uit van de groep orkesten die aangeduid worden met de overkoepelende term *hafabra*, ofwel *harmonie*, *fanfare* en *brassband*. Het harmonieorkest is nog het beste te vergelijken met het symfonieorkest, maar dan zonder strijkinstrumenten. Een fanfareorkest kent ook geen strijkers, maar bovendien ontbreken daar de houtblazers. Dan kennen we nog brassbands. Deze orkesten bestaan ook alleen maar uit koperblazers. Soms ontbreken daar de trompetten, die vervangen worden door kornetten of bugels. Brassbands vinden hun oorsprong in het Engeland van de vroege negentiende eeuw, maar tegenwoordig spreekt de variant uit New Orleans, begin twintigste eeuw, meer tot de verbeelding. Deze brassbands spelen swingende, jazzy muziek. Je kunt nog zo'n duidelijk onderscheid willen aanbrengen tussen deze drie orkestvormen, er zijn altijd wel uitzonderingen. Steeds vaker zie je dat er strijkbasen gebruikt worden, zeker bij harmonieorkesten. Hoewel een fanfareorkest geen houtblazers kent, zijn er toch vaak saxofoons te vinden. Alle drie genoemde orkesten hebben slagwerk in hun bezetting. Nog niet zo lang geleden spraken we uitsluitend van *hafa*: harmonie- en fanfare-orkesten. De brassband werd daar pas veel later aan toegevoegd, zodat er

tegenwoordig sprake is van *hafabra*. In het vervolg van deze *Voetnoot* beperken we ons echter tot *hafa*.

De klarinet, een belangrijk instrument in het orkest.
(Wikipedia)

Bladzijde uit een partituur voor harmonieorkest.
(Wikipedia)

De schutterij, daar zit muziek in!

ZOALS ZO vele harmonieorkesten is Concordia voortgekomen uit de plaatselijke schutterij. Die moet je niet vergelijken met de schutterijen of schuttersgilden die je tegenwoordig met name in zuid en oost-Nederland kunt vinden en die puur folkloristisch opereren. Behalve schieten en marcheren wordt er ook met vendels gezwaaid en bier gedronken, en dat allemaal in mooie uniformen.

Schutters van wijk XI in Amsterdam onder leiding van kapitein Reynier Reael, bekend als 'De magere compagnie', Frans Hals en Pieter Codde, 1637. Het was belangrijk om je te laten zien, dus zijn het eigenlijk allemaal afzonderlijke portretten waarvoor iedere schutter ook individueel betaalde. (Rijksmuseum, Amsterdam)

De schuttersgilden vanaf de middeleeuwen waren ook heel anders. De schutters verdedigden de stad of het dorp tegen onraad van buitenaf en verleenden hulp bij brand of bij andere calamiteiten. Je kunt ze nog het beste vergelijken met de huidige hulpdiensten zoals brandweer, ambulance en politie. Een torenwachter of torenblazer hield vanaf zijn hoge post de stad goed in de gaten. Bij calamiteiten trompetterde hij in de richting van het onraad en dan ging de schutterij erop af om hulp te bieden. Grotere steden hadden vaak meerdere afdelingen binnen hun schutterij, gerelateerd aan een bepaalde wijk. Amsterdam, bijvoorbeeld, had er enkele tientallen.

Op deze plattegrond van Culemborg door Hendrik Jansz. Verstraelen, gemaakt tussen 1598 en 1622, zijn met nummer 31 de Doelen aangegeven, gelegen tussen de 'Lansemer poort' en de 'Scutters torn'. (Rijksmuseum, Amsterdam)

Schutters lieten zich graag vereeuwigen. De *Nachtwacht* van Rembrandt uit 1642 is een fraai voorbeeld, maar wie een kijkje neemt in het Frans Hals Museum in Haarlem, vindt er nog veel meer! In vol ornaat staan de heren schutters daar te poseren. Dat 'volle ornaat' slaat overigens niet op hun uniform, want dat was er in die tijd niet. Vaak wel een hoed met een mooie pluim. Schutters moesten hun eigen uitrusting zelf betalen, inclusief het wapen. Dat deden ze maar al te graag, want na een aantal jaren schutter te zijn geweest konden ze makkelijker hogerop komen in hun stad.

De schutterij oefende meestal op een terrein bij de stadswallen omdat daar genoeg ruimte was. Dat oefenterrein noemde men vaak de 'Doelen'. In menige stad vind je wel een gebouw of terrein dat daar aan herinnert. In Culemborg oefende de schutterij op het terrein tussen de Binnenpoort en het Nieuwe Hof, langs de stadsmuur achter de huizen van de Everwijnstraat. Voet van Oudheusden schrijft daarover in zijn *Historische Beschrijvinge* uit 1753 het volgende: "De Schutterij had van ouds hier ook een Doelen, daer ze zich oeffenden in naer het wit te schieten, maar is nu ten eenemaal verdweenen. De grond waar die geweest is, was in de langte uitgestrekt, omtrent beginnende by de Langsmeerpoort, langs de Stads Wal of Muer tot aen den Hoek-tooren agter het Nieuwe Hof, als nog om die rede genaemt de Schutters Tooren, gelijk ik in een Aftekening van de Stad in platte Grond gezien

De leden van de Culemborgse schutterij werden (in natura) beloond voor hun diensten. Deze zilveren schutterspenning uit 1658 gaf recht op een kan wijn. (Rijksmuseum, Amsterdam)

en gelezen heb". Als je op oude kaarten van Culemborg kijkt, is er inderdaad een onbebouwde strook grond zichtbaar ten noorden van de Buitenmolenstraat, tussen de Binnenpoort en de Schutterstoren. Het Jach was er nog niet. Erg groot was het terrein niet en blijkbaar was dat ook niet nodig.

Voet schrijft dat de doelen "*ten eenemaal verdweenen*" waren. Het betreft hier een landelijke trend. Overal in het land leidden de schutterijen, een enkele uitzondering daargelaten, een kwijnend bestaan in de tweede helft van de achttiende eeuw. Uiteindelijk werden ze door de Fransen verboden.

Twee officieren van de Culemborgse schutterij, begin twintigste eeuw. De mannen poseren in de tuin achter het woonhuis van de familie Dresselhuijs aan de Varkensmarkt (tegenwoordig 'Maria Regina'). Links P. de Jong, rechts W.B. Dresselhuijs. Ook in de nieuwe schutterij lieten de plaatselijke notabelen zich graag zien en weerspiegelden de maatschappelijke verhoudingen zich in de relaties tussen het officierskorps en de gewone manschappen. (Elisabeth Weeshuis Museum, Culemborg)

De Culemborgse dienstdoende (d.d.) schutterij in de Plantage, met links het muziekkorps, rond 1900. De wapenoefeningen vonden in de zomermaanden eens in de veertien dagen plaats en in de wintermaanden eens per maand. Vier keer per jaar vonden wapenschouwingen (inspecties) plaats waarvan altijd één op 31 augustus (Koninginnedag). (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

MILITAIR-CONCERT.
te geven door het Muziekkorps der CULEMBORGSCHE-SCHUTTERIJ, op Donderdag 20 December 1860, des avonds 7½ ure, in het lokaal DE BAK, te Culemborg.

Het concert van het Muziekkorps der Schutterij, dat den 20sten December plaats vond, is geheel naar genoegen afgelopen. De leden van het korps hebben er weder door bewezen, dat zij zich de verdienstelijke leiding van den Heer *Kaase* weten ten nutte te maken.

In de Culemborgsche Courant van december 1860 vond Concordia-coryfee Richard Bakker een aankondiging en korte recensie van een uitvoering door het 'muziekkorps'. Duidelijk is het militaire karakter. In de recensie lezen we dat er 'weder' succesvol is opgetreden. We mogen er daarom van uitgaan dat er vóór deze datum ook al uitvoeringen zijn geweest – dat was, weten we uit oudere kranten, bijvoorbeeld in Tiel ook het geval. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

Na het vertrek van de Fransen trad er in 1813 een nieuw *Reglement van algemeene volkswapening, landstorm en landsmilitie* in werking. Er kwamen weer schutterijen, maar dan van een heel ander type dan de middeleeuwse variant. In Culemborg kreeg de oprichting van deze nieuwe schutterij op 11 april 1827 zijn beslag. Dit keer werden de schutters wél voorzien van uniformen.

Toetreden tot de schutterij was niet langer een vrijwillige kwestie. Mannen die uitgeloot waren voor het leger (de 'militie') moesten zich nu in principe aanmelden voor de schutterij. In de *Culemborgsche Courant* (verschenen vanaf 1860) stond elk jaar begin mei een mededeling dat jongemannen van 25 (later 20) jaar oud zich op een bepaalde dag in dezelfde maand moesten melden op het stadhuis om ingeschreven te worden voor de schutterij. Als ze zich vóór 1 juni nog niet aangemeld hadden, kregen ze een geldboete en werden ze zonder loting ingeschreven. Verder berichtte de krant over de schutterij voornamelijk

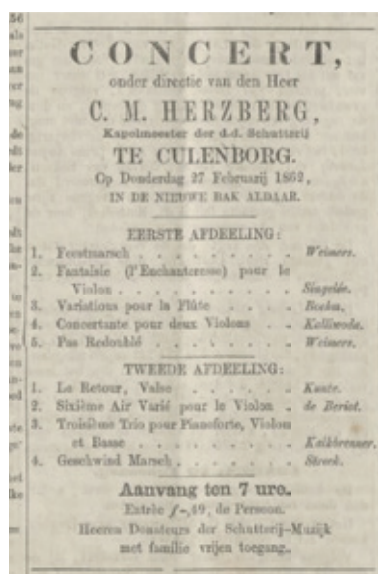
Elke (grotere) stad had een schutterij. Natuurlijk ook Amsterdam. Hier zie je de Amsterdamse schutterij (inclusief muziekkorps) in 1895 op de binnenplaats van het stadhuis. (Rijksmuseum, Amsterdam)

van wisselingen in de top van de schutterij en over de jaarlijkse financiële afwikkeling.

Met enige regelmaat lezen we over muziekkuitvoeringen door het ‘muziekkorps’ van de schutterij. Uit die negentiende-eeuwse activiteit van de schutterij is Concordia voortgekomen. De schutterijen in Nederland zijn in de jaren na 1901 geleidelijk opgedoekt. De muziekkorpsen zijn in de meeste gevallen omgevormd tot harmonieorkesten.

Van muziekkorps tot Concordia

HET MUZIEKKORPS van de schutterij speelde een belangrijke rol in het muzikale leven van Culemborg in de negentiende en vroege twintigste eeuw. Regelmatig werden uitvoeringen gegeven in plaatselijke zalen of in de muziektent die er op een gegeven moment was. Bij allerlei feestelijke gelegenheden werd op straat gemarcheerd en gemusiceerd. Het muziekkorps verleende ook muzikale ondersteuning bij uitvoeringen van andere verenigingen, zoals de rederijderskamer ‘Vondel’ en bij bijzondere activiteiten van de sociëteit ‘Amicitia et Concordia’.

Advertentie in de Culemborgsche Courant van februari 1862. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

In juli 1873 geeft het korps een muzikaal tintje aan een toneelvoorstelling. De term ‘volksvoorstelling’ sloeg op het openbare en laag geprijsde karakter van de uitvoeringen. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

Onder leiding van Marten Klimmerboom speelt het muziekkorps dansmuziek op de plaatselijke kermis. Advertentie uit het Culemborgsch Nieuws en Advertentieblad van 26 juni 1887. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

Het muziekkorps was een publieke zaak en inwoners van Culemborg betaalden eraan mee. Daarvoor werd wel wat verwacht. In 1876 vermeldt de *Culemborgsche Courant* dat het muziekkorps weliswaar prachtig heeft opgetreden bij een uitvoering van de rederijderskamer Vondel maar dat het zelf de laatste maanden geen concerten gegeven heeft, en dat dat te betreuren is “*vooral met het oog op de bijdragen door ingezetenen gegeven*”.

We weten niet hoe de selectie van muzikanten en kapelmeesters verliep in Culemborg. Wel kun je uit de advertenties en berichten in de kranten afleiden dat het aanstellen van Marten Klimmerboom als kapelmeester (in 1869) leidde tot een toename van het aantal uitvoeringen van het muziekkorps.

Klimmerboom is een muzikale duizendpoot en de spil van het Culemborgse muziekleven. Het muziekkorps krijgt in 1888 een tegenslag te verwerken als een aantal leden zich afsplitst en een eigen orkest begint – ‘De Nieuwe Harmonie’, al snel omgedoopt tot ‘Crescendo’, de tegenwoordige ‘Koninklijke Harmonie Pieter Aafjes’. Desondanks blijft Klimmerboom met allerlei gezelschappen optreden. Het is niet helemaal duidelijk of met de vermelding ‘het orkest onder leiding van de heer Klimmerboom’ altijd het muziekkorps van de schutterij wordt bedoeld. We lezen dat bij dergelijke orkesten ook ‘dilettanten’ optraden, en afgaande op de genoemde namen waren het dan de plaatselijke notabelen – die in hun opvoeding vaker dan de gewone man een instrument hadden leren bespelen – of muzikanten van buiten de stad, die aan de uitvoering meewerkten.

De eerste vermelding van Concordia als uitvoerend muziekgezelschap in de Culemborgsche Courant van 10 september 1891.
(Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

In maart 1894 treedt Concordia weer op. Aankondiging in de Culemborgsche Courant van 1 maart 1894. De recensie was zeer lovend!
(Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

In 1891 richtten Klimmerboom en de leden van het muziek-korps een muziekvereniging op genaamd 'Concordia', die zich beschikbaar stelt voor het "geven van muziek bij feestelijke gelegenheden, hier en elders waar zij uitgenoodigd worden". In de krant is daarna sporadisch, in 1894 en 1895, melding gedaan van optredens van het gezelschap. Het optreden van maart 1894 heeft in ieder geval tot de verbeelding gesproken, getuige het verslag: "De muziekuithoering en toneelvoorstelling J1. Zondagavond gegeven door de Culemborgsche Harmonie-vereeniging 'Concordia' met welwillende medewerking bij de muziekuithoering van eenige dilettanten voor strijkmuziek, was, zooals wij hadden verwacht zeer druk bezocht. Met veel genoegen woonden wij deze muziekuithoering bij; de leden van 'Concordia' gaven blijken van door ijverige studie te zijn vooruitgegaan, hun samenspel en maat liet weinig te wenschen over. Hun directeur, de heer M. Klimmerboom mag de voldoening smaken voor zijn onverpoosd steven om de liefhebberij voor de muziek bij de werkende leden wakker te houden. [...] Van de gelegenheid, na afloop, tot dansen, werd door zeer velen gebruik gemaakt en liep deze genoeglijken avond, het volk aangeboden, zeer naar wensch af." Later, in 1905, lezen we nog over een 'Culemborgsche Orkest Vereeniging' onder de leiding van Klimmerboom. Omdat de dirigent verschillende ensembles onder zijn hoede had, is niet zeker of dit hetzelfde gezelschap is.

In 1901 wordt besloten de schutterijen in Nederland binnen enkele jaren op te heffen. In Culemborg gebeurt dat per 1 augustus 1908. Wat te doen met het muziekkorps van de Culemborgse

Openbare Muziekuithoering
gevolgd door
eene Tooneelvoorstelling
en **BAL,**
te geven door de Culemborgsche Harmonie-vereeniging "CONCORDIA" met welwillende medewerking van eenige dilettanten voor Strijkmuziek, op
Zondag 4 Maart 1894,
des avonds 8 uur, in de Zaal
"Eendracht maakt Macht."
Entrée 1e Rang 49 ct., 2e Rang 25 ct.

'Krelis' heeft geen hoge pet op van het Culemborgse publiek. In zijn rubriek in het Culemborgsch Nieuws- en Advertentieblad van 11 april 1908 steekt hij de draak met de manier waarop het werk van beide directeuren, Klimmerboom en Aafjes, wordt gewaardeerd. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

schutterij? Er is immers al twintig jaar een harmonie genaamd Crescendo, sinds 1907 onder leiding van Pieter Aafjes. De gemeenteraad besluit een commissie in te stellen die een rapport moet gaan uitbrengen. In de plaatselijke pers leidt de situatie tot enige opwinding. Ene 'Krelis', die de rubriek 'Penkrassen' in het *Culemborgsch Nieuws en Advertentieblad* schrijft, breekt een lans voor samenvoeging van beide orkesten. Geld is een belangrijk argument: Crescendo krijgt geen subsidie, het muziekkorps van de schutterij van oorsprong wel. Waarom, schrijft 'Krelis', hebben we eigenlijk twee orkesten in Culemborg? Er lijken geen fundamentele verschillen te zijn. Waarom ze niet samengevoegd? Dan heb je voor hooguit een klein beetje subsidie een prima orkest. En het publiek kan het niets schelen: "[...] als er maar muziek is, als zij maar hoort: hoempâ, hoempâ, hoempâpâ, hoempâ, hoempâ, hoempâpâ, dan is alles bij haar [het 'groote publiek'] in orde!"

Een 'duur meubelstuk', zo wordt het muziekkorps der voormalige schutterij genoemd. Toch oordeelt de gemeenteraad positief. In de vergadering van 17 juni 1908, waar de laatste rekening van de opgeheven schutterij wordt opgemaakt, besluit de gemeenteraad bij acclamatie dat het muziekkorps omgevormd mag worden tot een gesubsidieerde vereniging. Daar worden wel strenge voorwaarden aan gesteld. Een daarvan is dat kapelmeester Klimmerboom voor het bedrag van 125 gulden per jaar (een kleine € 1.500 in 2020) verantwoordelijk blijft voor openbare uitvoeringen en repetities.

In 1908 geeft het orkest concerten onder de naam 'Muziek-vereeniging de Voormalige Schutterij'. Vanaf voorjaar 1909 is de naam 'Concordia' weer in gebruik. Omdat er eind april van dat jaar een prins of prinses wordt verwacht is men al ruim van tevoren begonnen met het programma voor de bijbehorende feestelijkheden. Daarbij zullen de twee korpsen samen optreden. In het verslag van het feest staat te lezen dat na het dubbelconcert enige 'straatbengels' lessenaars en andere spullen hebben vernield en dat het geplande solo-optreden van Crescendo daardoor geen doorgang kon vinden. Vanaf dat jaar staan de concerten in de muziektent op het Voorburg op het programma, gegeven door 'Muziekvereeniging Concordia, voorheen het muziekkorps der voormalige d.d. schutterij'.

Hoe oud is Concordia nu dan precies? In 1920 werd het 12,5 jarig en in 1933 het 25-jarig bestaan gevierd. Dat lijkt een logische

Daarna wordt door den rapporteur verslag uitgelezen, ten opzichte van het bestaande muziekkorps der opgeheven schutterij, welk advies o.m. strekt, om onder opheffing van dit muziekkorps den heer kapelmeester van dat korps uitte noodigen, zoo mogelijk te willen bevorderen, dat de leden van dat korps zich eenstemmig in een van wege de gemeente gesteld wordende vereniging, voor welke ter beschikking zoodo kunnen worden gesteld, een repetitielokaal, denoodig verlicht en verwarmd en voorts in braken zoodo kunnen worden gegeven, de aan de gemeente behorende instrumenten en muziek, thans in gebruik bij de voormalige schutterijmuziek, evenwel onder voorwaarden:

- 1°. dat die vereniging bij nationale of stedelijke feestdagen zich kosteloos ter beschikking stelt op tijden en plaatsen als Burgemeester en Wethouders zullen goedvinden.
- 2°. dat de vereniging geeft minstens 12 openbare concerten in de muziektoest der gemeente in de maanden van Mei tot en met October van ieder jaar.
- 3°. dat de directie bij nationale of stedelijke feestdagen en voor de openbare concerten als ook voor de wekelijkse repetities aan den Heer M. Klimmerboom blijft opgedragen voor een jaarlijksch salaris van minstens f125.-- ten koste der kas van de muziekvereniging.
- 4°. dat onder goedkeuring van den Raad der gemeente Culemborg wordt voorzien in een eventuele directiekeuze.
- 5°. dat in Maart, na afloop van het kalenderjaar, rekening en verantwoording wordt gedaan aan den Raad der gemeente Culemborg, die alhier met opgaaf van den staat waarin zij zich bevinden een lijst ontvangt, van de instrumenten en muziek der gemeente behorende.
- 6°. dat zoowel het aanschaffen van nieuwe -- als het overbrengen der in braken gegeven instrumenten en muziek voor rekening der vereniging is, en
- 7°. dat de te dragen uniform de goedkeuring behoeft van Burgemeester en Wethouders door gemeente.

Zonder discussie wordt, ten opzichte der muziek van de opgeheven dienstdoende schutterij, overeenkomstig de conclusie van verstaanbaar rapport bij acclamatie besloten en Burgemeester en Wethouders der gemeente gemachtigd, dalgene te verrichten wat tot de uitvoering hiertoe behoort.

De voorwaarden waaronder het muziekkorps van de schutterij als zelfstandige, gesubsidieerde vereniging mag voortbestaan. Verslag van de gemeenteraad in de Culemborgsche Courant van november 1908. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

PRINSES.

Heden morgen plus minus 10 uur werd ten stadhuis alhier officieel bericht dat ten 9 1/2 ure H. M. de Koningin het leven geschonken heeft aan Een Dochter.

Feestprogramma van Culemborg & Oranje.

- 12—1. Klokgelui.
1. Voorlezing der proclamatie.
Receptie ten Raadhuis.
Muziek op de Markt.
- 3—5. Dubbel concert op de Markt door de Culemborgsche Harmonie Vereniging „Concordia“ (directeur de Heer M. Klimmerboom) en de Harmonie Vereniging „Crescendo“ (directeur de Heer P. Aafjes.)
- 6—7. Concert door „Crescendo“ voor het stadhuis.
- 7 1/2. Zanguitvoering door Mannenkoor met Orkest, onder leiding van den Heer A. J. J. M. Oijslager
1. Wien Neerlandsch bloed. J. Wilms.
2. Hollands Glorie R. Hol.
3. Vlaggelied. J. J. H. Verhulst
4. Wilhelmus van Nassouwe (Oude Zetting).
- 8 1/2. Aantreden in den Noorderdreef voor den lichtstoet.
9. Lichtstoet door de gemeente,

Bij de geboorte van prinses Juliana (30 april 1909) hoort een uitgebreid feestprogramma in het Culemborgsch Nieuws en Advertentieblad van 1 mei dat al enige weken is aangekondigd. De twee verenigingen treden samen op. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

keuze: in 1908 werd het muziekkorps van de schutterij omgevormd tot een vereniging die vanaf 1909 ook onder de naam Concordia opereerde. Maar, zoals we gezien hebben, is die naam in 1891 al gebruikt als naam van een orkest van leden van het muziekkorps van de schutterij. Dat korps bestond in ieder geval sinds 1860 en hoogstwaarschijnlijk al daarvoor. Met de komst van kapelmeester Marten Klimmerboom in 1869 is het aantal optredens flink toegenomen, en mogelijk ook de professionaliteit van het korps. Zou dat laatste de reden zijn geweest dat later het jaar 1869 als oprichtingsjaar is gekozen? Waarom heeft Klimmerboom in 1891 een orkest opgericht met de naam Concordia? Heeft het te maken met de breuk in het muziekkorps in 1888 ('concordia' betekent immers 'eendracht')? Was er sprake van concurrentie in het Culemborgse muziekleven? Meer onderzoek zal nodig zijn om de precieze toedracht te achterhalen.

Voor nu houden we het op het door de vereniging zelf gekozen oprichtingsjaar 1869. In de *Culemborgsche Courant* van 19 november

Concordia voor de ingang van het Aartsbisshoppelijk Seminarie in de Ridderstraat op een foto uit 1920. Het nieuwe vaandel is gemaakt door de dames van de 'Culemborgsche Huishoud- en Industrieschool' en trok "door zijn schitterende afwerking en model" de aandacht van "duizenden belangstellenden". Marten Klimmerboom (zittend onder het vaandel) componeerde er een speciale 'vaandelmars' voor. (archief Concordia)

1938 wordt verslag gedaan van een feestelijk concert ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum van een van de bestuursleden. Voorzitter Van Sterkenburg meldt in zijn praatje: "[...]dat de vereeniging in 1939 haar 70-jarig bestaan zal gedenken. De vereeniging is in 1908 wel gereorganiseerd, doch dateert al van 1869, met als toenmalige directeur, den heer Klimmerboom". Eerder dat jaar is nog de viering van het 30-jarig bestaan aangekondigd. Als op 16 december 1938 dezelfde Van Sterkenburg een overzicht geeft van de geschiedenis van Concordia, memoreert hij dat "in 1869 onder leiding van wijlen den heer M. Klimmerboom besloten werd tot oprichting van de zg. Schutterij. In 1908 werd de schutterij opgeheven, en daarvoor in de plaats kwam de thans nog bestaande vereeniging onder de naam van Muziekvereeniging Concordia."

Het muziekleven gedurende de afgelopen 150 jaar

JE KUNT je het bijna niet voorstellen, maar tot ca. het jaar 1900 stonden er tafeltjes tussen de stoelen van menig belangrijke concertzaal in het land. Tijdens een concert liepen obers af en aan. In de provincie, dus ook in Culemborg, ging het net zo. Tijdens de uitvoeringen van koren en orkesten werden consumpties geserveerd. In de pauze was er een verloting om de kosten wat te drukken. Na de uitvoering was er vaak bal. Dat het publiek zich niet altijd stil hield, laat het volgende citaat uit de *Culemborgsche Courant* van augustus 1926 zien. Concordia hield een feestelijke avond om te vieren dat er wederom de nodige successen op concoursen waren behaald. “[...] *maar het blijft te bejammeren, dat een gedeelte van het publiek zoo weinig het gepresteerde weet te waarderen. Laten de onrustige elementen eens beseffen hoe vervelend het is voor de muzikanten en voor het kunstminnend publiek, telkens zooveel rumoer tijdens de concerten te moeten ondervinden. Dit moet in de toekomst beter worden.*”

Avonden met muziek vóór de pauze en toneel of cabaret erna kwamen ook regelmatig voor. Tot ver na de Tweede Wereldoorlog werd er in Culemborg nog op deze manier gewerkt. Daarbij traden regelmatig landelijk bekende artiesten als Willy Derby en Lou Bandy in Culemborgse gelegenheden op.

In maart 1870 adverteert S. Vermeulen in de Culemborgsche Courant met een muziekuitvoering in De Nieuwe Bak. Consumpties zijn bij de prijs inbegrepen. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

Concordia katholiek?

ER WERD wel eens gezegd, dat Concordia een katholieke vereniging was. Voorzitter Van Sterkenburg refereerde daaraan in zijn praatje bij een uitvoering in december 1941, zo schrijft de *Culemborgsche Courant*: “Tenslotte legde spreker den nadruk op het feit dat Concordia een neutrale vereeniging is. Er zijn mensen, aldus spr., die men van andere zijde heeft gewaarschuwd om toch vooral niet bij Concordia, die Roomsche vereeniging, te gaan. Spr. noemde dit “laf” en stelde er prijs op te verklaren, dat Concordia neutraal is, doch dat de Godsdienst bij haar wordt geëerbiedigd.”

Culemborg kende in de tijd van de verzuiling (eind negentiende - eerste helft twintigste eeuw) altijd een katholieke, protestante én socialistische/sociaaldemocratische variant van allerlei verenigingen of instellingen. Als je katholiek was ging je voetballen bij Fortitudo, turnen bij Olympia, zingen in het kerkkoor of bij zangvereniging Aurora of Sint Caecilia. En muziek maken deed je bij Concordia. Als je de ledenlijsten uit de jaren 1930 bekijkt, zie je vrijwel alleen namen van mensen uit bekende katholieke families. Je zou denken dat het om een katholieke vereniging gaat.

De realiteit is anders. De schutterij, waar Concordia uit voor-

Het bestuur van de Culemborgse zangvereniging 'Sint Caecilia' in de jaren 1930. In het midden de 'geestelijk adviseur' die op de meeste officiële foto's van katholieke verenigingen te zien is. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

*Een geestelijk adviseur
ontbreekt op deze foto van
het bestuur van Concordia
uit ongeveer dezelfde tijd.
(archief Concordia)*

kwam, was niet op basis van zuilen georganiseerd. De negentiende-eeuwse kapelmeesters Kunze, Herzberg en Stüürke waren respectievelijk lutheraans, katholiek en hersteld luthers. Marten Klimmerboom was organist van de hervormde kerk en doopsgezind. Uit latere tijden is niet bekend dat de vereniging haar dirigenten op geloofsovertuiging selecteerde.

Hoe komt het dan dat de vereniging toch behoorlijk wat aantrekkingskracht uitoefende op katholieken? Vermoedelijk is het een kwestie van gewoonte. Als je als katholiek in een harmonie-orkest wilde spelen ging je niet naar Crescendo maar naar een orkest waar al veel katholieken lid van waren. Concordia dus. Ons kent ons! De reden waarom Crescendo in 1888 zijn eigen weg ging, had niets met religie te maken en ook die vereniging heeft geen confessionele signatuur.

Katholieke verenigingen hadden stevast een geestelijke als ‘adviseur’ die altijd van de partij was bij officiële gelegenheden. Als je foto’s bekijkt van katholieke verenigingen van vóór de oorlog, zie je altijd wel ergens een priester. Op staatsfoto’s van het bestuur zit een geestelijke in vol ornaat, al dan niet met sigaar. Bij Concordia ontbreken die geestelijken ten enenmale. In de archieven en statuten is niets te vinden dat het katholieke karakter van Concordia zou kunnen bevestigen.

De dirigenten van Concordia

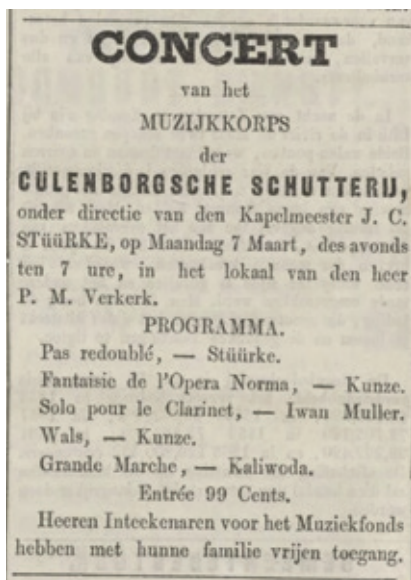
HET WOORD ‘dirigent’ werd in de negentiende eeuw bijna nooit gebruikt. In die tijd heeft bij de schutterij de ‘kapelmeester’ de muzikale leiding. Het begrip ‘kapelmeester’ is heel oud. Veel bekende componisten zijn kapelmeester geweest bij een vorst, bisschop of zelfs bij een paus. ‘Kapel’ betekent in dit geval ‘orkest’. Later, rond 1900, was er sprake van ‘directeur’. Dat was niet alleen zo bij de schutterij, maar eigenlijk bij alle koren en orkesten. Pas na de Tweede Wereldoorlog komt het woord ‘dirigent’ steeds vaker voor.

De kwaliteit van een harmonieorkest is in hoge mate afhankelijk van de dirigent. Die heeft namelijk een belangrijke stem in de repertoirekeuze en moet ervoor zorgen dat de muzikanten enthousiast en kundig hun instrumenten bespelen.

De opleiding van een dirigent is belangrijk. Tegenwoordig kun je aan een aantal conservatoria de opleiding voor ‘hafa-directie’ volgen. In het verleden vierde het amateurisme echter hoogtij. Zo kon iemand, die op een bepaald instrument een beetje vaardig

was, al gauw gevraagd worden de leiding van een orkest op zich te nemen. Soms ging dat niet goed. Soms wel. Het is overigens niet per se zo, dat een *cum laude* afgestudeerde hafa-dirigent een garantie is voor een hoog niveau van het orkest, maar de kans daarop is natuurlijk wel groot. Zo kan een goede amateur ook behoorlijke resultaten boeken. Ook dat is voorgekomen bij Concordia.

Advertentie uit de Culemborgsche Courant in maart 1864. Te zien is dat de kapelmeesters zelf ook stukken componeerden en arrangeerden. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

Marten Klimmerboom was zowel de laatste kapelmeester van het muziekkorps van de schutterij als de eerste dirigent van Concordia als zelfstandige vereniging. Dirk Wisman leidde Concordia in de periode rond de Tweede Wereldoorlog. Henk Houben vertegenwoordigt de huidige tijd. In het functioneren van deze drie heren is de ontwikkeling af te lezen die de hafa-wereld en dus Concordia de laatste 150 jaar heeft doorgemaakt.

Karel Kunze, Carel Herzberg en Johannes Stüürke (1860-1866)

Uit de kranten kennen we de namen van drie kapelmeesters vóór Klimmerboom. We weten niet zoveel over ze. Karel Heinrich Kunze (geboren in het koninkrijk Saksen in 1829) woonde van 1859 tot 1861 in Culemborg. In het bevolkingsregister staat dat hij van beroep ‘muziekmeester’ was. Carel Martinus Herzberg (geboren in 1841 in Bergen op Zoom), van beroep ‘muzikant’, vestigt zich in 1861 in Culemborg om in 1864 weer te vertrekken. Zijn opvolger is Johannes Constant Stüürke. Deze in 1840 in Amsterdam geboren ‘muzijkmeester’ vestigt zich in Culemborg op de dag dat Herzberg vertrekt. Stüürke verhuist in 1866 naar Apeldoorn. Hij adverteert in de krant met muzieklessen en is tevens ‘directeur’ van de zangvereniging ‘Euterpe’. Voor de jaren 1866-1869 kennen we de naam van de kapelmeester(s) niet – als er al een benoemd was in die tijd.

Marten Klimmerboom (1869-1920)

In de Culemborgsche Courant van 23 augustus 1868 staat het volgende te lezen: “*tot organist bij de herv. Gem. is benoemd de heer M. Klimmerboom van Franeker*”. Marten Klimmerboom was pas 19 jaar oud toen hij op 1 september 1868 in Culemborg begon. Als beroep staat in eerste instantie vermeld ‘organist’ en later ‘muziekmeester’. Wat voor opleiding hij genoten had, is niet te achterhalen. Tegenwoordig begin je met een studie aan een van de negen Nederlandse conservatoria als je zeventien of achttien bent. In de tijd dat Klimmerboom werd opgeleid waren er hooguit twee of drie conservatoria. Het kwam voor dat je les had bij een bekend musicus, die je, een goed getuigschrift meegaf. Mogelijk heeft Klimmerboom een dergelijk traject doorlopen.

In juli 1869 werd hij gevraagd om kapelmeester van de schutters te worden. Hij had blijkbaar een goede reputatie opgebouwd

Portret van Marten Klimmerboom. Deze foto is genomen ter gelegenheid van zijn 50-jarig jubileum als organist van de Grote of Barbarakerk, gevierd op 1 september 1918. (Elisabeth Weeshuis Museum, Culemborg)

in die tien maanden dat hij in Culemborg werkzaam was. Het kan natuurlijk ook zo zijn dat er geen andere kandidaat voorhanden was...

Marten Klimmerboom is wat we tegenwoordig een ‘cultureel ondernemer’ zouden noemen. Hij is niet alleen organist van de kerk en kapelmeester van het muziekcorps van de schutterij. Hij dirigeert ook koren, zoals dat van de zangvereniging ‘Euterpe’, waarmee uitvoeringen worden gegeven, soms samen met het muziekcorps van de schutterij. Uitvoeringen van de rederijkerskamer ‘Vondel’ worden door hem begeleid op piano, en het muziekcorps verzorgt de pauzemuziek. Met een eigen strijk- en blaasorkest ondersteunt hij allerlei uitvoeringen. Klimmerboom heeft ook leerlingen, waarmee ook uitvoeringen worden georganiseerd. In juni 1908 wordt

hij benoemd tot eerste ‘directeur’ van de harmonie ‘Entre Nous’ in Beusichem. Regelmatig verschijnen er in de kranten lovende recensies van concerten onder directie van Klimmerboom.

In 1918 viert Klimmerboom zijn vijftig jarig jubileum als organist. Daarover stond in de *Culemborgsche Courant*: “Den eersten September a.s. zal het vijftig jaar geleden zijn, dat de heer M. Klimmerboom in functie trad als organist van de Herv. kerk alhier ‘t Was in Sept. 1868. Geboren in Franeker, vestigde hij zich op 19-jarigen leeftijd als muziekleeraar in Kuilenburg. Hoevelen hebben in deze lange tijdsruimte genoten van zijn, in vele opzichten voortreffelijk orgelspel, terwijl niet weinigen in den loop der jaren door zijne muzieklessen muzikale kennis en vaardigheid hebben aangeleerd”. In 1920 moest hij om gezondheidsredenen stoppen met zijn activiteiten. Hij overleed op zaterdag 30 november 1926. Hij was toen 77 jaar oud.

Roelof van der Wal (1920-1923)

Roelof Jan van der Wal was onderwijzer aan de Laanschool in Culemborg. De Laanschool was gevestigd in de Goilberdingerstraat, in het gebouw waar anno 2020 Pieter Aafjes gehuisvest is. In de *Culemborgsche Courant* van 2 augustus 1924 is te lezen dat hij

In het Culemborgsch
Nieuws en Advertentieblad
van 13 november 1886
adverteert muziek-
onderwijzer Klimmerboom
zijn vioollessen. (Regionaal
Archief Rivierenland, Tiel)

VIOOL-ONDERWIJS.
Ondergeteekende is van plan eene **Viool-
cursus**, bestaande in 2 klassen, op te richten.
Belangstellenden worden beleefd verzocht
zich aan te melden.
Het leergeld is **f 3,—** per kwartaal, 1 uur
per week.
Het onderwijs wordt in de Koffiekamer van
Eendracht gegeven.
Lesuren worden later vastgesteld.
Violon met toebehooren zijn in ver-
schillende prijzen te bestellen bij den Muziek-
onderwijzer **777**
M. KLIMMERBOOM.
N.B. Leerlingen voor Alt-Viool of
Violoncel kunnen ook geplaatst worden.

Culemborg zal verlaten naar elders om ‘hoofd eener school’ te wor-
den. Schoolhoofd kon je alleen maar worden als je al onderwijzer
was. Het illustreert het feit dat een muzikale onderwijzer
gevraagd kon worden om een orkest te leiden. Van der Wal had
een jaar eerder al afscheid genomen van Concordia, vanwege zijn
gezondheid. In die drie jaar dat hij actief was voor Concordia
heeft hij wel enkele bijzondere prestaties geleverd. Hij wist door
te dringen tot de Ereafdeling van het concoursstelsel (waarover
later meer).

In het gedenkboek uit 1933
wordt een overzicht gegeven
van de bekroningen van de
directeuren Klimmerboom,
Van der Wal en Wisman.
(archief Concordia)

Dirk Wisman (1923-1963)

Dirk Cornelis Wisman, in 1923 aangesteld na Roelof van der Wal,
was beroepsmilitair. Hij had een behoorlijke muziekopleiding
genoten en was ook kapelmeester was bij de ‘Huzaren van
Boreel’ (een cavalerie-eenheid van de Koninklijke Landmacht).

BEKRONINGEN.

Bekroningen behaald onder den Heer M. KLIMMERBOOM.

1912 Nat. Concours te Haren.	1e Afg.	1e prijs
1914 "	te Lelidordach	2e Afg. 2e prijs
1919 "	te Vianen	2e Afg. 2e prijs
1919 "	te Schiedam	2e Afg. 1e prijs
1920 "	te Breda	1e Afg. 2e prijs
1920 "	te Kampen a/d IJssel	1e Afg. 1e prijs

Bekroningen behaald onder den Heer R. J. v. d. WAL.

1921 Nat. Concours te Gouda.	1e Afg.	1e prijs
1921 "	te Zeijerland.	1e prijs
1922 "	te Utrecht.	1e Afg. 2e prijs

**BEKRONINGEN behaald door leden van de Har-
monie „Concordia” onder leiding van den Heer D. C.
WISMAN.**

Bekroningen behaald onder den Heer D. C. WISMAN.

1926 Nat. Concours te Amsterdam.	1e Afg.	1e prijs
1927 International Concours te Amsterdam.	1e Afg.	1e prijs
1928 Nat. Concours te Utrecht.	1e Afg.	1e prijs
1929 Nat. Concours te Amsterdam.	1e Afg.	1e prijs
1932 "	te Londen.	1e Afg. 1e prijs

1924 International Solos Concours te Tilburg:

A. A. v. Gasteren	1e Afg.	2e prijs
J. v. d. Wal	2e Afg.	2e prijs
A. Vermeulen	2e Afg.	2e prijs
W. Th. v. Breda	2e Afg.	1e prijs
H. v. d. Hof	2e Afg.	2e prijs
J. v. Zuilke	2e Afg.	2e prijs

1924 International Solos Concours te Chèvremont (L.):

W. Th. v. Breda	1e Afg.	2e prijs
-----------------	---------	----------

1925 National Solos Concours te Tiel:

C. J. v. Breda	1e Afg.	1e prijs
J. v. d. Wal	2e Afg.	1e prijs
A. Vermeulen	2e Afg.	2e prijs
A. A. v. Gasteren	2e Afg.	1e prijs
W. Th. v. Breda	2e Afg.	1e prijs
A. M. v. d. Bugh	2e Afg.	1e prijs

1925 National Solos Concours te Wijk:

B. Hendrika	2e Afg.	2e prijs
C. J. v. Breda	2e Afg.	1e prijs
K. Brouwer	2e Afg.	2e prijs

Dirk Wisman leidde Concordia van 1923 tot 1963. (archief Concordia)

Hij zou 40 jaar lang zijn stempel drukken op Concordia.

Wisman heeft Concordia op een hoog peil weten te brengen. Het orkest won regelmatig concoursen in de hogere afdelingen. In mei 1932 behaalde Concordia een eerste prijs met 358 punten en wel in de hoogste afdeling. Dat was een prestatie van jewelste. Wisman kreeg daarvoor de *'directeursprijs met bijzondere complimenten der jury'*. Hij zal zeker enige faam hebben genoten in muziekring.

In het archief van Concordia zijn veel krantenknipsels, programma's en foto's van het orkest met Dirk Wisman als onbetwist middelpunt. Hij dirigeerde meerdere orkesten die hij tot een hoog niveau wist te brengen en had vanwege zijn militaire achtergrond een behoorlijk netwerk, zoals wij dat tegenwoordig noemen.

Een Culemborgse sigarenmaker bracht een sigaar op de markt met Dirk Wisman op het bandje. (foto Tonny Rozendaal)

Aart Bijen (1963-1979)

Van deze dirigent weten we dat hij aanvankelijk wel aan concoursen deelnam, zelfs in het buitenland. Later kwam de nadruk te liggen op het musiceren voor eigen plezier en was het gedaan met de concoursen. Bijen was geen beroepsmusicus, maar volgde wel cursussen voor hafa-directie.

Adriaan Boorsma en Jan Sevenstern (1979-1981)

Adriaan Boorsma was beroepsmusicus. Hij speelde tuba in het Concertgebouworkest. Hij was te kort bij Concordia om er zijn stempel op te drukken. Het zelfde gold voor zijn opvolger, Jan Sevenstern.

Jan van Aart (1981-2015)

Onder leiding van Jan van Aart brak er een periode van stabiliteit voor Concordia aan. Zijn twee directe voorgangers zijn maar kort in functie geweest. Voor een orkest is dat eigenlijk zelden goed. Van Aart begon met het spelen van nummers van de diverse hit-

Jaarlijks themaconcert van Concordia, in 2011 in sporthal Parijsch te Culemborg. 450 bezoekers werden meegenomen op een muzikale reis langs de evenaar, onder leiding van dirigent Jan van Aart. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

Henk Houben, dirigent sinds 2015. (foto Henk Houben).

lijsten, die speciaal voor harmonieorkesten gearrangeerd werden. Jan van Aart was beroepsmusicus. Hij was klarinettist bij de ‘Luchtmachtkapel’ en gaf les op verschillende muziekscholen. Anno 2020 verzorgt hij nog steeds lessen voor Concordia. Zijn muziekschool, ‘Da Capo’, is gehuisvest in het Concordiagebouw.

Henk Houben (2015-)

Vanaf 2015 dirigeert Henk Houben het orkest. Henk studeerde muziekwetenschappen in Utrecht en later hafa-directie aan enkele conservatoria. In 1989 studeerde hij *cum laude* af te Tilburg. Henk Houben is een mooi voorbeeld van een dirigent die speciaal voor deze functie is opgeleid.

Een metamorfose?

ER is veel gebeurd in de hafa-wereld gedurende de laatste 150 jaar. Op alle fronten is er sprake van fikse veranderingen: samenstelling, repertoire, kleding, activiteiten etc. Dat proces vindt plaats in de hele hafa-wereld, dus niet alleen in Culemborg. In dit hoofdstuk bekijken we een aantal van deze ontwikkelingen.

Concordia en haar leden

Uiteraard was het muziekkorps van de schutterij een uitsluitend mannelijke aangelegenheid. Schutters waren nu eenmaal allemaal mannen boven de 20 jaar. Later werden jongens en jongere mannen toegelaten. Geen vrouwen. We lezen in de jaren voor de Tweede Wereldoorlog dat de muzikanten “begeleid door hunne dames” aanschuiven bij feestelijke bijeenkomsten. Pas na de Tweede Wereldoorlog zouden vrouwen hun intrede doen bij de Nederlandse harmonieorkesten, ook in Culemborg. Dat proces verliep overigens heel traag. In 2020 is de verhouding mannen-vrouwen bij Concordia fiftyfifty.

Het muziekkorps van de schutterij loopt voorop in de optocht op Koninginnedag (31 augustus) 1904 op de Markt. Het tenue heeft nog alles weg van de militaire functie van de organisatie. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

Concordia in 1979 of 1980 in zwart-rood tenue. De persoon in het midden, in het wit gekleed, is dirigent Adriaan Boorsma. (archief Concordia)

Concordia en haar tenue

Er zijn tijden geweest dat elk orkest op straat marcheerde in een (semi)militair tenue. Dat is een gevolg van het feit dat menig harmonieorkest uit de schutterij is voortgekomen. In de loop der jaren hanteerde Concordia verschillende uitmonsteringen, die altijd wel een relatie hadden met het marcheren over straat.

In het voorjaar van 1989 wilde de vereniging een nieuw tenue introduceren tijdens het jubileumconcert vanwege het 120-jarig bestaan. Dat ging niet van een leien dakje. “*Het is de firma niet gelukt ze op tijd klaar te krijgen*” aldus presentator Gijs Veldt tijdens het concert. Uiteindelijk kon het nieuwe tenue pas een jaar later, tijdens het ‘Lenteconcert’ op 8 april 1990, aan het publiek getoond worden. Als Concordia anno 2020 een optreden verzorgt, kleden de muzikanten zich conform een vooraf afgesproken dresscode.

Concordia en haar repertoire

Aanvankelijk was marsmuziek was een belangrijk onderdeel van het repertoire. Ook die marsmuziek is een typisch gevolg van het schutterijverleden. Het is niet zo dat de muzikanten van de schutterij uitsluitend marsen speelden. Zo werden in het concert dat de ‘schutterijmuziek’ op 27 februari 1862 gaf slechts twee marsen gespeeld. Verder nog een wals, gecomponeerd door kapel-

meester Herzberg, en nog wat stukken voor viool, fluit en piano-forte. Als er gemarcheerd werd, werden er wel uitsluitend marsen gespeeld. Marsen dienden om het tempo er in te houden. Oppeppende muziek dus! Ook in later jaren liepen de Culemborgse harmonieorkesten met enige regelmaat musicerend over straat.

Wat speelde men nog meer? Veel muziek voor symfonieorkest (vaak ouvertures van opera's) werd gearrangeerd (bewerkt) voor harmonieorkest. De rol van strijkers kwam dan vaak bij de houtblazers te liggen. Uiteraard is er ook speciaal voor harmonieorkest gecomponeerd, vooral door componisten als Gerard Boedijn (1893-1972), Henk van Lijnschoten (1928-2006) en Rob Goorhuis (1948). Muziek van deze laatste componist is bijna jaarlijks te horen bij de Nationale Dodenherdenking te Amsterdam op 4 mei. Tegenwoordig wordt er ook veel eigentijdse muziek van diverse hitlijsten of uit bekende musicals gearrangeerd. Het repertoire is in de laatste 150 jaar duidelijk opgeschoven naar de lichte kant.

Er waren Concordialeden die het zo belangrijk vonden om prettig in het gehoor liggende, luchtige muziek te spelen dat in de jaren 1950 een ensemble werd opgericht met de naam 'Bont en Blauw'. Het werd ook wel de 'boerenkapel' genoemd. De naam 'boerenkapel' heeft ongetwijfeld te maken met de boerenkiel die

Concordia marcheert, onder leiding van 'directeur' Dirk Wisman. (archief Concordia)

Concert van Concordia op de Markt onder leiding van Dirk Wisman, jaren 1950. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

gedragen werd met carnaval. Menige (carnavals)viering werd door dit ensemble van muziek voorzien. Bont en Blauw sleepte zelfs prijzen in de wacht bij wedstrijden. Begin jaren 1990 hield Bont en Blauw op te bestaan en verscheen de ‘Big Band’ ten tonele, een nevenorkest dat jazzy muziek van o.a. Glen Miller, Duke Ellington en Benny Goodman ten gehore brengt.

Concordia en haar tamboers en majorettes

Het feit dat Concordia vrijwel altijd vergezeld ging van een tamboerkorps is alweer een gevolg van het schutterijverleden. In de marcheerpraktijk werd alleen marsmuziek gespeeld. De muzikanten hadden uiteraard wat tijd nodig om de bladmuziek van de volgende mars op het lessenaartje te knijperen. Tijdens het wisselen van de bladmuziek overbruggden de tamboers deze pauzes met “het slaan op den trommele”, zoals J. Pigmans, de instructeur van de tamboers, dat noemde. Pigmans schreef in 1965 dat het nog maar een dertigtal jaren geleden was “dat een tamboerkorps een noodzakelijk kwaad was in de ogen van vele besturen en leden. Men kon nu eenmaal tijdens een muzikale wandeling niet continue marsen spelen en de leegte welke ontstond tussen 2 marsen werd opgevuld met het slaan op den

Boerenkapel 'Bont en Blauw' in de jaren 1980.
(archief Concordia)

trommele, een geluid wat meestal werd geproduceerd door 3 of 4 trommelers met een zeer klein, al of niet verantwoord, repertoire”.

De aanwezigheid van een speciale instructeur voor de tamboers doet vermoeden dat er een voornemen was om het tamboerkorps wat serieuzer te nemen. Het tamboerkorps werd nieuw leven ingeblazen met het rekruteren van, met name, jeugdige leden. In de *Culemborgse Courant* van 11 maart 1966 is te lezen: *“Zaterdagmiddag kreeg het onlangs opgerichte jeugdkorps van Concordia haar nieuwe instrumenten. Een hele gebeurtenis voor de jongelui! Met een welgekozen woord reikte voorzitter Zielhorst de nieuwe aanwinst uit en hij vroeg o.a. de ouders een wakend oogje in het zeil te houden voor wat betreft onderhoud en behandeling van de peperdure instrumenten”.* Ook hier is sprake van een landelijke trend. Elk harmonieorkest beschikte in de jaren 1950 en 1960 over een tamboerkorps.

Behalve tamboers deden ook de ‘majorettes’ hun intrede. Deze jongedames zorgden voor het showelement tijdens het marcheren. De leidster van de majorettes werd vreemd genoeg ‘tambour-maître’ genoemd. Een ervan, Bianca Pichot du Plessis, won tijdens een tweedaags festival een eerste prijs en werd gehonoreerd met de titel ‘Miss Majorette’.

Hans Piek was vanaf 1972 de succesvolle opvolger van J. Pigmans. Hij behaalde in 1984 een eervolle tweede prijs tijdens een

wedstrijd, waar hij twee eigen composities uitvoerde. De jury vond zijn optreden “zeer gedisciplineerd”. Helaas liet Hans Piek in augustus 1992 weten dat hij en vrijwel alle tamboers er mee wilden stoppen. Er was blijkbaar onvrede ontstaan. Hans Piek begon een eigen tamboerkorps met de naam ‘Slagwerkgroep Culemborg’ dat later werd omgedoopt in ‘Slagwerkgroep Hans Piek’. Na het overlijden van Hans werd de slagwerkgroep opgeheven. In de persoon van Robin van Dorrestein had Concordia een opvolger gevonden. Van Dorrestein begon in 1993 met zeven tamboers. Dat aantal nam snel af. Toen er nog vier over waren, besloot men deze onder te brengen in het jeugdorkest. Concordia zou verder zonder tamboers door het leven gaan.

Concordia en haar activiteiten

In het Concordia-archief wordt een overzicht bewaard van alle activiteiten die door Concordia zijn ondernomen. Je ziet dat Sinterklaas regelmatig werd ingehaald vanaf het Veer of van het station. Optredens in de muziektent op het Voorburg, Koninginnedag, het opluisteren van bepaalde sportactiviteiten, serenades bij

*Tamboers en majorettes
van Concordia op de Markt
in 1966. (Regionaal Archief
Rivierenland, Tiel)*

Bij officiële gelegenheden trad Concordia op. Hier bij de ingebruikname van de waterleiding bij de watertoren in 1911. Dirigent Klimmerboom staat vooraan. Het muziekkorps kent inmiddels aardig wat jonge aanwas. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

Concordia gaf regelmatig concerten in een muziektent op de hoek van de Waldeck-Pyrmontdreef en Elisabethdreef. Hier een foto uit 1923 met de gestopte Marten Klimmerboom in het midden (met wandelstok). Links naast hem burgemeester Van Walsem en daarnaast de tweede dirigent, Roelof van der Wal. Rechts van Klimmerboom zit dirigent Dirk Wisman. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

jubilea etc. Kortom: als er iets aan de hand was in Culemborg, was Concordia al snel van de partij. Wat zeker genoemd moet worden is de dodenherdenking op 4 mei. Concordia speelt tijdens deze plichtigheid stevast op de begraafplaats. Erelid Aart Versluis speelde jarenlang de ‘Last Post’. Na Aart Versluis deed Pieter Schinkel dat. Op 30 april 1964 liep Concordia mee in het defilé voor Paleis Soestdijk ter gelegenheid van de verjaardag van koningin Juliana.

Op Koninginnedag werd natuurlijk opgetreden, zowel in de vorm van een concert als op straat. Hier zien we Concordia op de Markt in Culemborg toekijken bij de 'Gymkhana' spelen – in plaats van te paard werden bij dergelijke evenementen op de fiets allerlei behendigheidspoeven gedaan. Het programma van die 31e augustus 1904 staat bol van muziek en andere feestelijkheden. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel)

De laatste decennia ligt de aandacht meer bij het concerner. Concordia heeft gedurende zijn bestaan enkele initiatieven ontwikkeld die in de smaak vielen bij het publiek, zoals bijvoorbeeld de jaarlijkse 'Kerstsamenzang' in de katholieke Barbarakerk samen met Culemborgse koren, lenteconcerten in de Vrijstadhal samen met dameskoor 'Con Animato' en kinderkoor W4Z en schoolconcerten. De zogenaamde 'promsconcerten', een initiatief van dirigent Jan van Aart, zijn lange tijd een begrip geweest.

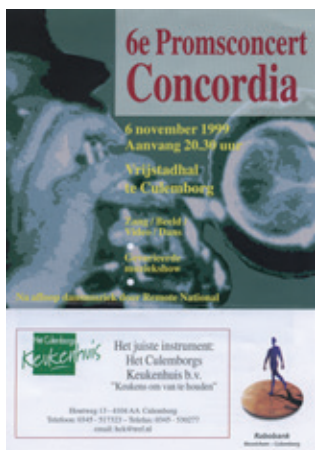
Na het vallen van de Berlijnse Muur in 1989 kregen Koos Romijn en Richard Bakker het idee om een uitwisseling met een orkest uit Oost-Duitsland te organiseren. Via de ambassadeur van West-Duitsland, Otto von der Gablentz, werd er contact gelegd met een Oost-Duits verkeersbureau. Uiteindelijk, na veel heen en

Concordia concerteert voor haar gebouw, 2019. (archief Concordia)

weer gepraat, bleek een uitwisseling niet mogelijk omdat er simpelweg geen amateurorkesten voorhanden waren. Na wat doorvragen kregen de Culemborgers de mogelijkheid aangeboden om het grootste Oost-Duitse militaire orkest, *Das 1e orkest der Nationale Volksarmee*, naar Nederland te halen.

De kosten zouden 3000 gulden bedragen (zakgeld voor de muzikanten en de diesel voor de terugreis van de militaire transportauto's en de bussen). De Nederlandse defensie-autoriteiten kregen lucht van de plannen en legden via de gemeente Culemborg contact met Concordia. Het hele avontuur werd door de autoriteiten gezien als een troepenverplaatsing van Oost naar West en dat was geen zaak voor een stel burgers. Een officier van defensie was daarom het hele weekeind prominent aanwezig, slapen bij Culemborgers thuis werd niet toegestaan en het orkest werd ondergebracht in een Nederlandse kazerne. Uiteindelijk heeft een enorme schare toehoorders kunnen genieten van dit fantastische orkest. Er was zelfs belangstelling vanuit West-Duitsland en van de vereniging van militaire muziek in Nederland.

Flyer met aankondiging van het zesde 'Promsconcert' in 1999. (archief Concordia)

Na een paar maanden kreeg Concordia het bericht dat de dirigent van het zo roemruchte orkest werkeloos was en alle Oost-Duitse orkesten (52 in totaal) waren opgeheven.

Concordia op concours

In de jaren tussen 1912 en de Tweede Wereldoorlog deed Concordia met graagte mee aan concoursen. Een concours is een soort wedstrijd tussen meerdere orkesten. Soms organiseerden muziekkorpsen onderling een concours. Dat gebeurde ook in Culemborg, bijvoorbeeld in 1920 toen Concordia haar 12,5 jarig bestaan vierde met een 'Groot Nationaal Concours'. Er waren strikte regels voor en een overkoepelende landelijke organisatie. Tegenwoordig is dat de 'Koninklijke Nederlandse Muziek Organisatie' (KNMO). Er moest op elk niveau een verplicht en een vrij te kiezen werk worden gespeeld. Het niveau waarop een orkest dat deed was in 'afdelingen' georganiseerd:

- Derde Afdeling
- Tweede Afdeling
- Eerste Afdeling
- Afdeling Uitmuntendheid
- Ereafdeling
- Superieure Afdeling

De jury, bestaande uit mensen uit de top van de hafa-wereld, kende voor elk werk een aantal punten toe. Bij een bepaald aantal of hoger kreeg je een eerste prijs. Zo was er voor elke prijs een minimum aantal punten nodig. Theoretisch was het dus mogelijk dat alle deelnemers aan een concours een eerste prijs kregen. Over het algemeen ervaarde men het behalen van een tweede of derde prijs toch wel als teleurstellend. De jury deed er altijd een juryrapport bij, zodat de deelnemers zich de aanbevelingen ter harte konden nemen.

Naast de concoursen voor het hele orkest bestonden er ook nog concoursen voor solisten. Er werd daar op de zelfde manier gejureed. Ook daar werd goed gescoord door de muzikanten van Concordia. Een orkest kan alleen dán goed presteren, als de muzikanten apart ook hun mannetje staan. Eén slecht functionerende muzikant kan al behoorlijk wat roet in het eten gooien!

Een orkest dat voor de eerste maal meedeed aan een concours begon vrijwel altijd onderop, in de Derde Afdeling. Al naar gelang de prestaties kon men zich opwerken tot een hogere afdeling. Met Concordia ging het in de loop der jaren bergopwaarts: Marten Klimmerboom begon in de Derde Afdeling in 1912 en wist het peil van het orkest te verhogen naar de Eerste Afdeling in

Het eerste resultaat van Concordia op een concours. Bericht uit de Culemborgsche Courant van 30 mei 1912. (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel).

1920. Onder Roelof van der Wal zette deze opgaande lijn door want Concordia bereikte in 1922 de Ereafdeling. Dirk Wisman deed er nog een schepje bovenop, want hij drong in 1932 door tot de Superieure Afdeling, het hoogst haalbare. Concordia hoorde in die jaren dus tot de absolute top.

Na 1938 wordt het stiller op het concoursfront. Speelde de crisis van die jaren een rol? Tijdens de Tweede Wereldoorlog was het lastig om in het openbaar te functioneren vanwege het instellen van de 'Kultuurkamer' door de bezetter. Na de oorlog ging Concordia wel weer op concours, maar gaandeweg verminderde het enthousiasme. Het orkest zakte ook iets in niveau. Van de Superieure Afdeling viel het terug naar de Afdeling Uitmuntendheid. Men wilde meer de nadruk leggen op 'spelen voor het plezier' en niet zozeer op de competitie. Op 4 november 2017 heeft het orkest nog meegedaan aan een concours te Schoonhoven en behaalde daar een eerste prijs.

Concours in Utrecht op 20 mei 1928. Een eerste prijs! (archief Concordia)

Diploma behorend bij het juryrapport van het International Muziekconcorso te Hillegom in 1948. Een eerste prijs in de Supérieure Afdeling met 309 punten. (archief Concordia)

Concordia en haar financiën

In de schutterijperiode waren de financiën van het muziekkorps onderdeel van de schutterij en dus een overheidsaangelegenheid. Jaarlijks werd in de gemeenteraad de jaarrekening van de schutterij besproken. Bijna de helft van de gemeentelijke bijdrage aan de schutterij ging op aan het muziekkorps, jaarlijks zo'n 400 gulden (een kleine € 5.000,- in hedendaagse waarde). Daarvan werd ook het salaris van de kapelmeester betaald. Om het muziekkorps verder te ondersteunen was in Culemborg een 'muziekkorps' opgericht waar burgers aan deelnamen. Je kreeg er vrij toegang tot de uitvoeringen voor.

In 1908 gingen de instrumenten (in bruikleen van de gemeente) over van de schutterij naar de vereniging. Er kwam een subsidie, maar in principe moest de vereniging haar eigen broek ophouden. Zo werd wel het salaris van Marten Klimmerboom vastgesteld (f 125,- per jaar) maar expliciet staat daarbij dat de vereniging dat zelf moet betalen. De gemeentelijke subsidie werd overigens niet zomaar verstrekt: er moest wel iets tegenover staan, zoals de verplichte deelname aan concoursen en enkele (in het begin 12) openbare concerten.

Hoewel sommige leden gedurende de jaren hun eigen instrument aanschafte, moest de vereniging veel instrumenten zelf bekostigen. Muziekinstrumenten waren (en zijn) duur. Zeker als je kwaliteit wilt. De uniformen kregen de leden in bruikleen

maar moesten wel door de vereniging aangeschaft worden. De dirigent had meerdere inkomstenbronnen naast Concordia, maar het salaris was voor de vereniging toch een flinke kostenpost. Daar kwamen de kosten voor bladmuziek en een repetitieruimte of verenigingsgebouw nog bij. Tegelijk zat er altijd wel een plafond aan de hoogte van de contributie: het lidmaatschap moest wel voor iedereen bereikbaar zijn. Tegenwoordig (2019) betaal je voor het lidmaatschap € 184,- per jaar als je een instrument van de vereniging hebt en € 140,- per jaar als je je eigen instrument meebrengt.

Naast de gemeentelijke bijdrage en contributies probeerde men op allerlei manieren geld in te zamelen, bijvoorbeeld door een loterij te organiseren of een ‘vrienden van Concordia’ in het leven te roepen. In het jubileumboekje van 1933 staat een vurig pleidooi afgedrukt voor een behoorlijke gemeentelijke subsidie: *“Het zou dan diep te betreuren zijn, wanneer ’t lofwaardig streven van ‘Concordia’ door financiële moeilijkheden niet voortgezet kon worden. Laat de Plaatselijke Overheid deze ernstige diletanten steunen in hun streven en laat men tevens bedenken dat het subsidie aan ‘Concordia’ gegeven, procents gewijzen op de inwoners gerekend slechts een luttel bedrag is.”* Als we bedenken, dat er in die jaren een economische crisis gaande was, is het verstrekken van subsidie vermoedelijk wel een discutabel punt geweest. Er moest door de gemeente nu eenmaal op de kleintjes worden gelet.

In november 1957 heeft het bestuur geprobeerd een renteloze lening aan te gaan. Men wilde f 10.000,- (ongeveer € 32.500 in hedendaagse waarde) binnenhalen om nieuwe uniformen aan te schaffen. Honderd obligaties werden er uitgegeven á f 100,- (€ 325) per stuk. Vermoedelijk is dat niet helemaal gelukt, want er zijn nog bijna 20 van die obligaties aanwezig in het archief.

Concordia had jarenlang een ‘mecenas’. Dit was H.J.W. Brouwer, woonachtig in huize ‘De Bol’ aan de Lekdijk. Brouwer was oud-voorzitter van de Raad van Bestuur van Pakhoed (een bedrijf dat voornamelijk olietransport en opslag verzorgde, tegenwoordig VOPAK). Deze beschermheer stopte de vereniging wel eens wat toe. Dat deed hij door een reeds ingezameld bedrag voor een bepaald project te verdubbelen. Toen Brouwer in 1979 zijn 66e verjaardag vierde werd hij verrast door een serenade. Behalve het orkest van Concordia waren ook de tamboers, majorettes en ‘minirettes’ aanwezig. Zij zorgden voor een wervelende show. Na

wat marsmuziek en wat wederzijdse beleefdheden kregen de muzikanten hapjes en drankjes aangeboden.

Concordia en haar leerlingen

Nieuwe leden moesten opgeleid worden om zo snel mogelijk te kunnen meespelen. Aanvankelijk kregen deze nieuwelingen les van een ervaren muzikant uit het orkest. Of dat kwalitatief altijd even verantwoord was laten we in het midden. Later werden die lessen gegeven door professionele musici. In Culemborg was vanaf 1970 de ‘Streekmuziekschool’ actief. Hoewel de lessen door beroepsmusici gegeven werden, heeft Concordia daar niet altijd gebruik van gemaakt. Als leerlingen op de muziekschool eenmaal goed bezig waren, kozen ze namelijk vaak voor Pieter Aafjes. Jan van Aart heeft daarom gedurende zijn dirigentschap de muziekschool ‘Da Capo’ opgericht (*da capo* is een muziekterm en betekent ‘opnieuw beginnen’). Deze muziekschool is anno 2020 nog steeds actief in het Concordiagebouw. Leerlingen van deze muziekschool worden niet vanzelfsprekend lid van Concordia. De school staat dus los van de vereniging.

Concordia en haar huisvesting

In de *Culemborgsche Courant* van 11 juni 1893 staat het volgende: *“Omdat ’t stadhuis geveerd was, zijn de repetities naar een lokaal in School no. I verwezen”* (‘School I’ was de ‘Laanschool’ in de Goilberdingerstraat, later ‘School III’). Het muziekkorps van de schutterij repeteerde blijkbaar in het stadhuis. Later werd de Laanschool het permanente onderkomen van het orkest. In de *Culemborgsche Courant* van 10 november 1904 staat vermeld dat er verbouwd ging worden: *“om het voorste lokaal boven school no III, thans in gebruik voor de oefeningen der schutterij muziek, dienstbaar te maken voor teekenschool alsmede tot een gelegenheid voor het geven van enige Rijksnormaallessen”*. Op enig moment in of na 1904 kwam het orkest in de ‘Fransche School’ terecht, waar het tot 1981 is gebleven.

Toen de Fransche School in 1981 werd verbouwd tot theater brak er een periode van onzekerheid aan voor Concordia. Korte tijd maakte men gebruik van het oude gebouw van gymnastiekvereniging ‘Kracht en Vriendschap’ aan de Westersingel. Daarna zou Concordia weer terug moeten keren naar de gerestaureerde Fransche School. Maar Concordia wilde liever aan de Westersingel blijven, als het gebouw van Kracht en Vriendschap verbouwd

kon worden. De gemeente was echter voornemens deze bouwval te slopen. Na langdurig getouwtrek en een herziening van het bestemmingsplan ging de wens van Concordia toch in vervulling. Het gebouw zou opgeknapt worden om daarna de vaste stek van het orkest te worden. Wethouder Jan Koedam, tevens tubaspeler bij Concordia, heeft in deze kwestie een sleutelrol vervuld. Het opknappen werd in eerste instantie uitgevoerd door een werklozenproject. Toen dit project stil kwam te liggen, moest Concordia een hypotheek aangaan van f 90.000,- om de werkzaamheden te voltooien. Tijdens deze verbouw repeteerde het orkest in het voormalige ‘Barbaraziekenhuis’ aan de Elisabethdreef. Dit ziekenhuis stond aan de vooravond van een complete metamorfose, namelijk de verbouw tot luxe appartementen. Concordia kon nog net een jaartje gebruik maken van dit voormalige hospitaal. Het was er te koud en er werden spullen gestolen, maar aan de horizon gloorde het verblijf in een vernieuwd en comfortabel gebouwtje aan de Westersingel. Aldus geschiedde. Burgemeester Michel Jager kon het nieuwe onderkomen op zaterdag 14 december 1985 officieel openen. Behalve een repeti-

*Het voormalige
gebouw van ‘Kracht en
Vriendschap’, sinds 1985
het verenigingsgebouw
van Concordia. (Regionaal
Archief Rivierenland, Tiel)*

*Het gebouw van Concordia
aan de Westersingel anno
2019. (foto Lorena Rijksen)*

tieruimte beschikte het gebouwtje over een gezellige bar en een nieuwe entree met toiletten. Menige vereniging zou hier jaloers op kunnen worden. Behalve Concordia repeteerden er tevens enkele koren in het gebouw, waardoor de kosten enigermate bestreden konden worden. Het gebouw werd in 1994 nog uitgebreid met extra repetitieruimte rechts van de ingang.

Twée harmonieorkesten in één stad

NIEUWS UIT de Culemborgse muziekwereld, te lezen in het *Culemborgsch Nieuws- en Advertentieblad* van 2 juni 1888: “Naar wij vernemen, hebben alle muzikanten der d.d. schutterij, op drie na, bedankt”. In de *Culemborgsche Courant* van 3 juni 1888 wordt het bericht wat minder plompverloren en wat anders getoonzet gebracht: “Het muziekcorps der d.d. Schutterij alhier heeft een gevoelig verlies geleden, tengevolge van het uittreden van eenige werkende leden. Gelukkig is de ijver der overblijvenden daardoor niet verflauwd, zoodat het korps kan blijven bestaan. Reeds hebben eenige liefhebbers zich bereid verklaard hun steun te verleen en bestaat er veel kans, dat ook enkele der uitgetreden leden later op hun stap terugkomen”.

Er is blijkbaar sprake van enig ongenoegen. De schutterij adverteert een paar weken later in beide Culemborgse kranten. Dat heeft succes, schrijft de *Culemborgsche Courant* een paar dagen later: “Naar wij vernemen, hebben zich 28 jongelieden aangeboden om als muzikant bij de d.d. Schutterij alhier te worden opgeleid. De werkstakers bij dat korps zullen door dit succes zeker wel teleurgesteld zijn”. Die ‘werkstakers’ pikken dat niet en er verschijnt een pittige ingezonden brief in het *Culemborgs Nieuws en Advertentieblad*. Uit die brief valt te destilleren dat met name “ondankbaarheid en minachting” van de superieuren (lees: Marten Klimmerboom) jegens de muzikanten oorzaak zijn van het conflict.

*Advertentie voor
nieuwe muzikanten
voor het muziekkorps
in de Culemborgsche
Courant van 24 juni
1888. (Regionaal Archief
Rivierenland, Tiel)*

In september 1888 zien we dat het muziekcorps van de schutterij weer volop in actie komt. In 1889 meldt de *Culemborgsche Courant* dat er een nieuw gezelschap is opgericht dat negen leden telt en treffen we vermeldingen aan van optredens van ‘De Nieuwe Harmonie’. Bij de inspectie van de schutterij in december van dat jaar wordt aan de zeven muzikanten die lid zijn geworden van De Nieuwe Harmonie hun ontslag gegeven.

Ingezonden.

Naar aanleiding van het bericht, voorkomende in de CULEMBORGSCHE COURANT van Donderdag 28 Juni, als zouden de werktakers (zo noemt zij de afgetreden leden der Culemborgsche Schutterij-Musiek) zeer in hunne verwachting zijn teeluggesteld, wegens het engageren van eenige nieuwe leerlingen voor genoemd corps, gevoelen de genoemde werktakers? zich verplichte langs dezen weg zich te verantwoorden, en wel als volgt:

1° dat zij geenszins zijn teeluggesteld wegens het engagement van zooveel nieuwe krachten.

2° dat zij echter wel overtuigd zijn dat die nieuwe leden, wanneer zij eens eenmaal de capaciteiten zullen hebben van ons afgetreden, evenzo met onafkeerbaarheid door hun Directeur zullen worden behandeld als wij hebben ondervonden.

Hoofden en onderanen eener Vereeniging moeten in zeker opzicht één zijn, want waar eensgezindheid ontbreekt, ontbreekt alles, en dit was in den laatste tijd het geval.

Steeds hebben wij gestreden voor onzen Directeur en andere Superieuren, doch hoe werden onze goede bedoelingen bekroond? door niets anders dan **ondankbaarheid**, en door met **minachting** op ons neer te zien; dat hebben wij gezien op onze laatste buitengewone vergadering.

Dat de nieuwe leden steeds hun best zullen doen, ten einde spoedig ons op hante energie te kunnen wijzen, en zij dan **gunstiger** beoordeelend enz. zullen ondervinden als wij, dit is onze innige en weigende wensch.

De afgetreden Musiekanten (werktakers) der Culemborgsche Schutterij-Musiek.

*Ingezonden brief uit het
Culemborgsch Nieuws- en
Advertentieblad van 14 juli
1888. (Regionaal Archief
Rivierenland, Tiel)*

*De baton van Marten
Klimmerboom, in 1979
geschonken door Jac. Van
Dillen, de oud-dirigent van
Pieter Aafjes. (foto Tonny
Rozendaal)*

Waar ging dat conflict dan over? Een repertoirekwestie? Het muziekkorps van de schutterij verleende medewerking aan allerlei uitvoeringen, waaronder, zoals we zagen, een ‘volksbal’. Daar zal zeker lichte muziek gespeeld zijn. Was het omdat muzikanten ook wilden optreden bij feesten en partijen van andere organisaties, in een andere, minder ‘militaire’ bezetting (met piano, bas en saxofoon bijvoorbeeld) en een nóg lichter repertoirekeuze? Hoe verhoudt zich dit tot de oprichting door Marten Klimmerboom, in 1891, van een eigen gezelschap, geheten ‘Concordia’? In de ingezonden brief wordt gerept van de ledenvergadering waar blijkbaar het ongenoegen van de muzikanten tot uitbarsting is gekomen. Helaas hebben we die stukken niet meer, zodat het wel gissen zal blijven naar de precieze oorzaak van de breuk in het muziekkorps van de schutterij.

De Nieuwe Harmonie werd al gauw omgedoopt tot ‘Crescendo’ en weer later tot ‘Pieter Aafjes’, naar de dirigent van die naam die van 1907 tot 1947 de dirigeerstok hanteerde. Die dansmuziek waar het in 1888 mogelijk allemaal om draaide heeft niet lang op de lessenaars gestaan, want ook Pieter Aafjes is een typisch harmonieorkest geworden met het repertoire dat daar bij hoort. Nu, anno 2020, is het zelfs zo, dat het repertoire van Pieter Aafjes beslist iets klassieker is dan dat van Concordia.

In het begin van de twintigste eeuw zijn de gemoederen in Culemborg bedaard en treden de beide harmonieorkesten bij gelegenheid samen op. Toen Marten Klimmerboom in 1918 zijn gouden jubileum vierde als organist van de Hervormde Barbarakerk brachten beide orkesten, samen met een kinderkoor, hem een serenade en vond er op de markt een concert plaats: een soort aubade door Crescendo (Pieter Aafjes) én Concordia samen, met dirigent Pieter Aafjes als algemeen leider. Na afloop van dit concert overhandigde Concordia uit dankbaarheid aan Aafjes een “met zilver gemonteerde dirigeerstok”.

Dat gebaar werd jaren later geretourneerd. Ter gelegenheid van het 110-jarig bestaan van Concordia in 1979 ontving men een brief van Jac. van Dillen, de oud-dirigent van Pieter Aafjes:

6 oktober 1979,

Geachte dirigent, bestuur en leden van Concordia,

Hartelijk dank voor uw uitnodiging uw receptie bij te wonen ter herdenking van Uw 110 jarig bestaan. Helaas kan ik zelf niet komen. Gefeliciteerd met dit jubileum en nog zeer veel goede jaren toegewenst.

Ik ben in het bezit van een dirigeerstok van de heer Klimmerboom waar-

mee ik hem zelf nog heb zien dirigeren. Jaren geleden heb ik deze gekregen van een oud-lid van uw vereniging, de Heer van Unen (pionist). Gaarne bied ik U deze aan voor Uw archief. Bertus Jansen zal zich deze stok ook nog wel herinneren.

Uw tweede dirigent, de Heer v.d. Wal, was mijn onderwijzer op de Laanschool. Daar bestond al een beetje rivaliteit omdat ik toen lid was van Crescendo. Ik zou U hierover erge leuke dingen kunnen vertellen. Ook de Heer Wisman heb ik altijd gewaardeerd als een groot dirigent. Ik wens U een waardige herdenking toe.

Hoogachtend, Jac. van Dillen. Oud lid en dirigent van Crescendo-Pieter Aafjes.

Dit briefje toont de goede relatie aan tussen de twee orkesten. Uiteraard was Concordia stevast van de partij als er bij Pieter Aafjes iets te vieren viel. Dit gebeurde wederzijds.

Altijd werd geprobeerd om de beide orkesten gelijk te behandelen. Tijdens een concours in Roosendaal zouden de dirigenten Wisman en Aafjes elkaar in de haren gevlogen zijn na het bekend worden van het aantal behaalde punten. Of dat allemaal waar is weten we niet, want in zo'n kleine gemeenschap als Culemborg gaan er vaak de wildste verhalen rond, die heftiger worden naarmate ze vaker verteld worden. Die rivaliteit is toch iets wat zich doorgaans op een borreltafelniveau afspeelde.

Bep van Gasteren, kapper in de Zandstraat en piccolospeler bij Concordia, heeft enkele van zijn herinneringen op schrift gesteld. Over een concours in Velp schreef hij het volgende:

De Concours koorts van Velp.

In de 30er jaren was de rivaliteit tussen de 2 plaatselijke muziekkorpsen erg groot. Dit werd aangedikt en opgestookt door een aantal mensen, voornamelijk sigarenmakers die het wat leuk vonden tijdens hun werk zo'n vuurtje lekker op te porren.

Het onderwerp was altijd: wie van de twee is het beste. Dit werd zo op de spits gedreven dat enkele fanatiekelingen van beide kanten zich zo op lieten draaien, dat ze elkaar uitdaagden om eens naar het zelfde concours te gaan om te bewijzen wie nou de beste was.

In de zomer van 1938 was er een concours in Velp. En na veel gehakketak besloten beide korpsen daar de strijd aan te binden. Beiden hadden op het programma staan het 'URENBALLET' uit La GACONDA van Ponchielli,

Ter gelegenheid van zijn 50-jarig jubileum als organist van de Hervormde kerk krijgt Marten Klimmerboom (links, naast hem Pieter Aafjes) bij zijn huis in de Slotstraat een serenade aangeboden door muziekverenigingen Concordia, Crescendo en een kinderkoor, 1 september 1918. (Elisabeth Weeshuis Museum, Culemborg)

wat een enkeling verleidde tot spionage door stiekem te gaan luisteren bij de tegenpartij hoe hun tempo enz. was.

Op 8 augustus 1938 was de grote dag, bij velen een slapeloze nacht. De spanning was om te snijden. Er was gelukkig nog een lichtpunt, we hadden in Culemborg een pastoor WILDERBEEK die veel belangstelling had voor de amateurmuziek. Hij was goed bekend met de situatie en ging als belangstellende mee naar het concours. Hij was zo wijs om achter de rug om van allen naar de jury te stappen en moet daar gezegd hebben: 'Als er een van de twee als winnaar tevoorschijn komt, vallen er doden in Culemborg'. De jury velde een salomonsoordeel en kende ieder terecht!!! Een 1ste prijs toe met 379 punt voor beiden.

Deze uitslag met de nadruk op dat punt gaf de jury aan, deze affaire prachtig opgelost te hebben. Het was een gelukkige anticlimax, die zelfs de ergste opdraaiers de mond snoerden en het als een nachtkaaars uitging. Geschreven door een toenmalig muzikantje van 13 jr. die dit zelf meegemaakt heeft. En er nog steeds smakelijk om kan lachen.

*Koninginnedag (30 april)
1959 op de Markt. Links
Pieter Aafjes, rechts
Concordia. (Regionaal
Archief Rivierenland, Tiel)*

Bep van Gasteren, 21-02-1994.

Titelpagina van het programmaboekje ter gelegenheid van het 50-jarig predicaat 'koninklijk' voor beide verenigingen in 2003. (archief Concordia)

We weten natuurlijk niet helemaal zeker of pastoor Wilderbeek inderdaad de jury benaderd heeft. Wat we wél weten is dat uiteindelijk het lot besloot wie de winnaar was: Concordia. *“Een schitterend succes voor beide muziekkorpsen”* dat *“getuigt van ernstige studie”*, aldus de krant.

In 1949 had Pieter Aafjes het predicaat 'koninklijk' aangevraagd bij de Commissaris der Koningin in de provincie Gelderland. Er waren in Culemborg twee gelijkwaardige orkesten dus werd het predicaat niet aan één ervan toegekend. In 1952 werd een nieuwe poging ondernomen, dit keer met succes. Dat had alles te maken met de 'Van Riebeeck-feesten', die in 1952 uitbundig werden gevierd in aanwezigheid van koningin Juliana. Burgemeester van Koningsbruggen vond het billijk ook Concordia in de eer te laten delen. Hij schreef een brief aan de Commissaris van de Koningin, waarin hij zijn verzoek toelichtte: *“Beide korpsen hebben een aanzienlijke aanhang in de bevolking. Er bestaat een gezonde rivaliteit, welke ontegenzeggelijk in het leven wordt gehouden door de gelijkwaardigheid. Het is voor het maatschappelijk en cultureel leven hier ter plaatse wel van belang, dat het evenwicht tussen deze korpsen blijft bestaan.[...] In het afgelopen jaar hebben beide korpsen op volkomen gelijke wijze hun zeer gewaardeerde medewerking verleend aan het welslagen van de ‘van Riebeeck’ feesten, welke zowel nationaal als internationaal een goede indruk achterlieten. Wellicht kan Hare Majesteit hierin aanleiding vinden beide korpsen te honoreren door toekenning van het praedicaat ‘Koninklijke’”*.

Dit keer was het raak! Op 18 april wordt bekend dat *“Hare Majesteit de Koningin bij wijze van uitzondering heeft besloten zowel aan de Culemborgse Harmonie “Pieter Aafjes” als aan het Stedelijk Muziekkorps “Concordia” het bovengenoemde praedicaat te verlenen op ter gelegenheid van Hoogsterzelve verjaardag op 30 april a.s.”*.

Concordia heeft ook in het recente verleden met enige regelmaat samen met Pieter Aafjes concerten verzorgd. In 2003 presenteerde 'Culemborg en Oranje' een concert, waaraan beide orkesten medewerking verleenden. Dit ter gelegenheid van '50 jaar Koninklijk'. Dirigent van beide orkesten was Johan Boonekamp. Doorgaans werden dergelijke evenementen in het laatste kwart van de vorige eeuw gehouden in de Vrijstadhal of sporthal Interwey.

Nawoord

IN DE tijd van de ‘schutterijmuziek’, gespeeld door het muziekkorps van de plaatselijke schutterij die, zoals gezien hebben, de voorloper was van Concordia, was er nog geen radio of ander apparaat waarmee je thuis muziek kon beluisteren. Je moest het dus zelf doen. Piano- of vioolles was niet voor iedereen weggelegd. Tegenwoordig is het gemakkelijker om een instrument te gaan bespelen. Al moet hier direct aan toegevoegd worden dat het voor harmonieorkesten, dus ook voor Concordia, momenteel tamelijk lastig is om voldoende nieuwe aanwas te rekruteren. De concurrentie is groot. Jongeren staan aan veel verleidingen bloot als het om vrijetijdsbesteding gaat. Jammer is dat, want diverse wetenschappelijke onderzoeken hebben inmiddels aangetoond dat samen muziek maken of samen zingen gelukkig maakt. Je wordt er ook een socialer mens van en het heeft een gunstige uitwerking op je leerprestaties. Reden genoeg om Concordia nog vele lange jaren van voorspoed toe te wensen.

We beëindigen deze *Voetnoot* met een toepasselijk citaat van de Ierse toneelschrijver George Bernard Shaw (1856-1950): *“The chief objection of playing wind instruments is that it prolongs the life of the player”* / *“Het voornaamste bezwaar tegen het spelen van blaasinstrumenten is dat het ’t leven van de speler verlengt”*.

*De muzikanten van
Concordia, eind 2018.
(archief Concordia)*

Bronnen

Sem Dresden, *Algemene Muziekleer*, Groningen, 1966.
A.W.K. Voet van Oudheusden, *Historische Beschrijvinge van Culemborg*, Utrecht, 1753.
Culemborgsche Courant en het *Culemborgsch Nieuws en Advertentieblad*, Regionaal Archief Rivierenland, Tiel.
Stichting Culemborg Zoals Het Was, *Het leven in Culemborg*, aflevering 14 'D'r zit muziek in', Culemborg, 2013.
K.S.M. Concordia, *Concordia 125 jaar*, Culemborg, 1994.
Archief Koninklijk Stedelijk Muziekkorps Concordia Culemborg.
Archief Barbaraparochie Culemborg.
Koninklijke Nederlandse Muziek Organisatie, Utrecht.
Wikipedia.

Afbeeldingen

Voor hun hulp bij het verwerven van de afbeeldingen bedanken we Sil van Doornmalen (Regionaal Archief Rivierenland, Tiel) en Jesse Krol (Elisabeth Weeshuis Museum, Culemborg). De afbeeldingen zijn afkomstig van bovengenoemde instellingen, het archief van Concordia, het Rijksmuseum in Amsterdam, Wikipedia en van Henk Houben, Lorena Rijksen en Tonny Rozendaal.

Met dank aan

Aart Versluis, Daphne de Wit, Jeroen Piek, Koos Romijn, Lorena Rijksen, Marilou Krouwel, Pierre van der Schaaf, Richard Bakker en Tonny Rozendaal.

Over de auteur

Ben Holtkamp studeerde katholieke kerkmuziek en orgel te Utrecht en keyboards aan het Tilburgs conservatorium. Tot aan zijn pensioen in 2014 gaf hij les aan de plaatselijke muziekschool te Culemborg. Hij is nog steeds actief als kerkmusicus van de RK Barbarakerk. In 1986 schreef hij een boekje over deze kerk bij gelegenheid van het eeuwfeest. Sindsdien liet de historie van Culemborg hem niet meer los. Met name de historie van katholiek Culemborg. Hij publiceerde enkele artikelen over deze materie. Sinds 2015 is hij secretaris van Voet.

COLOFON

Culemborgse Voetnoten, nummer 68

ISSN: 0929-1334

mei 2020

Een uitgave van het 'Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden'

Opgericht 14 oktober 1937

www.voetvanoudheusden.nl

Redactie

Jaap Borggreve

Michiel Bugter

Yvonne Jakobs

Kees van de Vate

Marjolijn de Winter

Redactieadres

Michiel Bugter

Spoorstraat 34, 4101 XK Culemborg

E-mail: redactie@voetvanoudheusden.nl

Bijdragen kunnen per e-mail worden gezonden naar de redactie.
Auteurs wordt verzocht zich te houden aan de redactionele richtlijnen,
die te lezen zijn op de website van het Genootschap.

Vormgeving en grafische productie

Studio Bassa, Culemborg

Secretariaat Genootschap

Ben Holtkamp

Jacobsvicarie 18, 4105 CT Culemborg

E-mail: secretaris@voetvanoudheusden.nl

Bankrekening

NL90 INGB 0005 023 582

t.n.v. Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden.

Lidmaatschap

Lid worden van Voet van Oudheusden?

Mail ledenadministratie@voetvanoudheusden.nl

De contributie bedraagt € 17,50 per jaar.

Een extra bijdrage stelt het bestuur bijzonder op prijs.

Voet van Oudheusden is een culturele ANBI.

Culemborgse Voetnoot 2020-68

Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden

www.voetvanoudheusden.nl